

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ

Ситько О. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський державний університет внутрішніх справ

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9831-6182>

Пренько Я. О.

викладач

Одеський державний університет внутрішніх справ

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6223-7850>

Юридична термінологія є невід'ємною складовою правової комунікації, що відіграє ключову роль у процесах правозастосування, законодавчої діяльності та судочинства. Точність формулювань у правових текстах визначає ефективність правової системи та рівень доступності правосуддя для громадян. Проте складність юридичної мови часто створює бар'єри для сприйняття та тлумачення нормативно-правових актів як правниками, так і пересічними громадянами. Юридична мова має низку особливостей, які відрізняють її від загальноживованої. Насамперед, це специфічна термінологія, що характеризується точністю, формальністю та часто архаїчністю. Використання латинських виразів, іноземних запозичень і складних синтаксичних конструкцій робить юридичні тексти складними для розуміння. Навіть серед юристів трапляються випадки неоднозначного тлумачення окремих правових норм, що може призводити до правових колізій, зловживань і неоднакового застосування закону на практиці. Однією з проблем є неоднозначність юридичних формулювань, яка може спричинити труднощі в судовій практиці. Наприклад, різні трактування норм права можуть призводити до судових помилок, затягування судових процесів і навіть до винесення суперечливих рішень. У цьому контексті лінгвістична експертиза відіграє важливу роль, допомагаючи роз'яснювати значення термінів, аналізувати зміст правових документів та встановлювати їх відповідність нормам права. Таким чином, юридична термінологія також відіграє важливу роль у діяльності правоохоронних органів. Поліцейські, слідчі та прокурори використовують професійний жаргон, який може бути незрозумілим для звичайних громадян.

Ключові слова: юридична термінологія, правова комунікація, правозастосування, тлумачення законодавства, юридичний жаргон, лінгвістична експертиза, правові тексти, юридична мова.

LEGAL TERMINOLOGY AND ITS IMPACT ON LAW ENFORCEMENT: LINGUISTIC ANALYSIS OF LEGAL TEXTS

Sytko O. M.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa State University of Internal Affairs

Prenko Ya. O.

Lecturer
Odesa State University of Internal Affairs

Legal terminology is an integral part of legal communication, which plays a key role in the processes of law enforcement, legislative activity and judicial proceedings. The accuracy of wording in legal texts determines the efficiency of the legal system and the level of access to justice for citizens. However, the complexity of legal language often creates barriers to the perception and interpretation of legal acts by both lawyers and ordinary citizens. The legal language has a number of features that distinguish it from the common language. First of all, it is a specific terminology characterized by precision, formality and often archaic language. The use of Latin expressions, foreign language borrowings and complex syntactic constructions makes legal texts difficult to understand. Even among lawyers, there are cases of ambiguous interpretation of certain legal provisions, which can lead to legal conflicts, abuses and unequal application of the law in practice. One of the problems is the ambiguity of legal wording, which can cause difficulties in court practice. For example, different interpretations of legal norms can lead to miscarriages of justice, protracted litigation, and even contradictory decisions. In this context, linguistic expertise plays an important role in helping to clarify the meaning of terms, analyze the content of legal documents and establish their compliance with the law. Thus, legal terminology also plays an important role in the activities of law enforcement agencies. Police officers, investigators, and prosecutors use professional jargon that may be incomprehensible to ordinary citizens.

Key words: legal terminology, legal communication, law enforcement, interpretation of legislation, legal jargon, linguistic expertise, legal texts, legal language.

Вступ. Юридична мова є однією з найскладніших функціональних підсистем національної мови, оскільки вона має чітко визначені норми, специфічну термінологію та особливий стиль викладу. Вона формується на перетині мовознавства, права та логіки, що робить її унікальним явищем. Складність юридичної мови обумовлена низкою чинників, серед яких — спеціалізована термінологія, архаїчні конструкції, надмірна формальність, довгі складні речення та неоднозначність формулювань.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо детальніше питання специфічної термінології, яке є однією з головних причин складності

правових текстів. Вона включає як загальновідомі терміни (наприклад, «договір», «позов», «право»), так і вузькоспеціалізовані поняття («прецедентне право», «делікт», «субсидіарна відповідальність»). Часто правові терміни мають латинське походження, що ускладнює їхнє розуміння для осіб, які не мають юридичної освіти. Наприклад, такі вирази, як *habeas corpus* (право на особисту свободу) або *bona fide* (добросовісність), залишаються малозрозумілими для пересічних громадян. Крім того, юридичні терміни часто мають значення, що відрізняється від їх загальноживаного змісту. Наприклад, слово «особа» в правовому контексті може означати не тільки фізичну особу, але й юридичну. Такі відмінності створюють плутанину, особливо під час сприйняття нормативно-правових актів.

Також варто розглянути питання архаїзмів, які неабияк ускладнюють сучасну юридичну термінологію. Юридична мова зберігає велику кількість архаїзмів, тобто застарілих слів і виразів, які використовуються у сучасному праві через традицію та необхідність збереження усталених правових норм. Наприклад, у правових текстах можна зустріти такі вирази, як «сей», «нарочито», «належним чином». У той час як у повсякденному спілкуванні такі слова майже не вживаються, у юридичних документах вони залишаються актуальними.

Юридична мова відзначається надмірною формальністю, що пояснюється необхідністю точності та чіткості формулювань. Це виражається у використанні складних синтаксичних конструкцій, пасивних дієслівних форм, канцеляризмів. Наприклад, замість простої конструкції «суд ухвалив рішення» у правових текстах можна зустріти: «Рішення було ухвалене судом відповідно до встановленої процедури». Канцеляризми роблять юридичні тексти громіздкими та важкими для сприйняття. Наприклад, у законодавчих актах замість «відповідно до» часто використовується «на підставі чинного законодавства», що ускладнює текст без додаткової змістовної цінності.

Однією з проблем юридичних текстів є також і довгі складнопідрядні речення, що ускладнює їхнє сприйняття. Наприклад, в одному реченні може бути кілька підрядних конструкцій, що призводить до втрати змісту. Ось типовий приклад правового формулювання: «Особа, яка вчинила правопорушення, передбачене частиною другою статті 190 цього Кодексу, за наявності обставин, що пом'якшують відповідальність, може бути звільнена від покарання відповідно до статті 75 цього Кодексу, якщо судом буде встановлено, що подальше

застосування покарання є недоцільним». Такий стиль викладу вимагає значної уваги та аналітичного мислення для розуміння суті правової норми.

Полісемія (багатозначність слів) у праві створює додаткові труднощі. Деякі юридичні терміни можуть мати кілька значень залежно від контексту. Наприклад, слово «закон» може означати як нормативний акт, так і загальний принцип права. Крім того, деякі правові формулювання можуть бути неоднозначними, що призводить до різного тлумачення норм права. Це може стати причиною судових суперечок, правових колізій і необхідності додаткового роз'яснення положень закону через судові рішення або офіційні коментарі. 6. Використання юридичного жаргону Окрім офіційної термінології, у правоохоронних органах та судовій системі існує неофіційний юридичний жаргон, який використовується між професіоналами. Наприклад: «розводити справу» — штучно ускладнювати розгляд справи, «процесуальний цирк» — ситуація, коли сторона зловживає правами в судовому процесі, «пом'якшуючі обставини» можуть жартома називати «знижкою на вирок». Такий сленг може бути незрозумілим для пересічних громадян і сприяти певній віддаленості юридичної спільноти від суспільства.

Юридична мова має низку особливостей, які роблять її складною для сприйняття. Спеціалізована термінологія, архаїзми, латинізми, формальний стиль, складні синтаксичні конструкції та можливість неоднозначного тлумачення ускладнюють доступність правової інформації для населення. Щоб підвищити зрозумілість юридичних текстів, необхідно спрощувати формулювання правових норм, уникати надмірного використання застарілих конструкцій та адаптувати закони до мовних стандартів, зрозумілих громадянам. Крім того, важливим є розвиток юридичної лінгвістики та правового перекладу, які допоможуть зробити законодавство більш доступним для суспільства.

Проблеми тлумачення законодавчих актів через неоднозначність формулювань

Тлумачення законодавчих актів є однією з найбільш складних проблем у правозастосуванні, оскільки юридичні тексти часто містять неоднозначні формулювання, складну термінологію та конструкції, які можуть піддаватися різному розумінню. Неоднозначність правових норм може призводити до правових колізій, судових помилок, зловживань законодавчими лазівками та навіть до порушення прав

людини. Отже, важливо визначити причинно-наслідковий аспект творення такого явища, а саме:

1) Складні та надмірно довгі речення. Юридичні тексти часто містять громіздкі речення зі складнопідрядною структурою, що може ускладнювати їх розуміння. Так, наприклад, у Цивільному кодексі України (ст. 599) зазначено: «Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином». Проблема: що саме означає «належним чином»? Якщо боржник передав гроші, але без письмової розписки, чи вважатиметься зобов'язання виконаним?

2) Відсутність чітких визначень. Іноді законодавчі акти містять терміни, які не мають чітких визначень, що ускладнює їх застосування. Приклад: У Кримінальному кодексі України є термін «хуліганство» (ст. 296), що визначається як «грубе порушення громадського порядку з явною неповагою до суспільства». Проблема: що саме вважається «грубим порушенням» і «явною неповагою»? В одному випадку суд може визнати бійку хуліганством, а в іншому — простою суперечкою.

3) Відсутність конкретики та оцінні судження. Законодавство часто містить загальні формулювання, що дають простір для суб'єктивного трактування. Приклад: Конституція України (ст. 64): «Права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану». Проблема: які саме права можуть бути обмежені? Чи можна обмежити свободу слова або право на власність? Це питання викликає дискусії у правозастосовній практиці.

4) Наслідки неоднозначності законодавчих формулювань. Сюди можна віднести:

— Судові помилки та протиріччя у судовій практиці. Коли закон допускає кілька варіантів тлумачення, суди можуть виносити суперечливі рішення. Приклад: У різних судах України по-різному трактували питання про можливість виселення боржника з житла, якщо воно є його єдиним місцем проживання. Одні суди визнавали, що житло можна конфіскувати, інші — що це суперечить Конституції.

— Правові колізії. Іноді різні законодавчі акти суперечать один одному, що ускладнює їхнє застосування. Приклад: Закон України «Про виконавче провадження» передбачає, що заборгованість може стягуватися з будь-якого майна боржника. Водночас Конституція України гарантує право на житло. Як наслідок, виникає питання, чи можна стягувати борг за рахунок єдиного житла боржника.

– Використання правових лазівок. Неоднозначні формулювання дозволяють правопорушникам маніпулювати законом. Приклад: У законодавстві багатьох країн існують нечіткі визначення податкових пільг, що дозволяє компаніям використовувати «сіру» бухгалтерію, щоб уникати сплати податків.

– Виникнення потреби в офіційних тлумаченнях. Через неоднозначність законодавства Конституційний Суд та Верховний Суд часто змушені давати роз'яснення. Приклад: У 2023 році Верховний Суд України роз'яснив, що компенсація за невикористану відпустку при звільненні є обов'язковою навіть у випадку, якщо працівник працював менше року, оскільки раніше законодавство не давало чіткої відповіді на це питання.

Шляхи вирішення проблеми тлумачення законодавчих актів маємо визначити наступні:

– Удосконалення законодавчої техніки, а саме необхідність уникати складних синтаксичних конструкцій, використовувати точні формулювання та конкретизувати правові норми.

– Введення чітких юридичних визначень. Наприклад, замість загального поняття «законний інтерес» слід вказувати конкретні критерії, за якими цей інтерес може бути визнаний судом.

– Спрощення юридичної мови. Закони та підзаконні акти повинні бути написані зрозумілою мовою, доступною не лише для юристів, а й для громадян.

Таким чином, неоднозначність формулювань у законодавчих актах є серйозною проблемою, яка впливає на ефективність правозастосування, судову практику та дотримання прав людини. Вона може призводити до правових колізій, судових помилок і навіть до зловживання нормами права. Для вирішення цієї проблеми необхідно покращувати законодавчу техніку, розробляти чіткі визначення правових термінів і забезпечувати єдність судової практики.

Використання професійного жаргону в правоохоронних органах є ще однією проблемою юридичної термінології та її впливу на правозастосування.

Юридична термінологія є основним засобом правової комунікації та забезпечує точність у правозастосуванні. Однак у професійному середовищі правоохоронних органів часто використовується не лише офіційна термінологія, а й специфічний професійний жаргон. Його використання має як позитивні, так і негативні наслідки, зокрема

може ускладнювати взаємодію між працівниками правоохоронних органів, судами та громадянами.

Професійний жаргон — це неофіційна лексика, що формується всередині певної професійної спільноти для спрощення комунікації між її членами. У правоохоронних органах він використовується для оперативного обміну інформацією між поліцейськими, слідчими, прокурорами та суддями.

Жаргонні слова та вирази можуть стосуватися:

- Кримінального світу (наприклад, «беспредельщик» — особа, яка не підкоряється кримінальним законам);
- Підозрюваних та потерпілих (наприклад, «об'єкт» — особа, за якою ведеться спостереження);
- Процесуальних дій (наприклад, «закрити справу по тихій» — припинити кримінальне провадження без розголошу);
- Судової системи (наприклад, «розкатати» — винести суворий вирок).

Розглянемо певні аспекти використання жаргонізмів та впливу їх на професійну деформацію мовлення.

1) Жаргонні терміни не мають чітких юридичних визначень, що може призводити до плутанини та неоднозначного тлумачення правових норм. Приклад: У неофіційній розмові слідчий може сказати: «Справу злили, бо не було доказів». З юридичної точки зору це означає, що кримінальне провадження було закрито через недостатність доказів, але саме слово «злили» може створювати уявлення про незаконні дії.

2) Негативний вплив на судову та слідчу практику. Якщо правоохоронці використовують жаргон у процесуальних документах або під час судових засідань, це може впливати на неупередженість суду та ускладнювати розгляд справи. Приклад: якщо в рапорті або судовому документі фігурує фраза «фігурант затриманий за банальний гоп-стоп», то суд може розцінити такий опис як суб'єктивну оцінку, що порушує принцип об'єктивності правосуддя.

3) Вплив на взаємодію з громадянами. Громадяни, які не знайомі з професійним сленгом, можуть неправильно розуміти правоохоронців, що призводить до непорозумінь та зниження рівня довіри до поліції. Приклад: Поліцейський може сказати затриманому: «Зараз ти поїдеш у буцегарню». Для правоохоронця це звичайний жаргон, але затриманий може неправильно зрозуміти ситуацію, що викличе додатковий стрес.

4) Зловживання та маніпуляції. Жаргон може використовуватися для завуальованого опису неправомірних дій або уникнення відповідальності. Приклад: Внутрішньо правоохоронці можуть використовувати вираз «відпрацювати об'єкт», що може означати як законні оперативно-розшукові дії, так і незаконний тиск на особу.

5) Перекручення юридичних понять. Іноді жаргон може спотворювати правове значення понять, що може призвести до юридичних помилок. Приклад: Термін «закрити справу» може мати різні значення: юридично — ухвалити постанову про закриття провадження; неофіційно — припинити розгляд справи будь-яким способом, включно з незаконним.

Після визначення проблематики важливо зазначити і про шляхи вирішення проблеми. Отже:

- Стандартизація юридичної мови, тобто необхідність запроваджувати єдині мовні стандарти для правоохоронців, які виключатимуть використання жаргону в офіційних документах та судовій практиці.

- Професійна підготовка. Під час навчання у закладах вищої освіти МВС та юридичних факультетах слід приділяти увагу правильному використанню юридичної термінології.

- Контроль за правозастосуванням, а саме необхідність запровадити механізми перевірки офіційних документів правоохоронних органів на відповідність юридичній мові та відсутність неофіційних висловів.

- Підвищення правової культури серед населення. Громадянам слід роз'яснювати юридичні терміни, щоб вони могли правильно розуміти офіційну документацію та уникати непорозумінь.

Використання професійного жаргону в правоохоронних органах є неоднозначним явищем. З одного боку, жаргон полегшує внутрішню комунікацію між співробітниками. З іншого боку, його використання може призводити до юридичних помилок, порушення принципу об'єктивності, зниження рівня довіри громадян до правоохоронної системи та навіть зловживань.

Щоб мінімізувати негативний вплив жаргону, необхідно запроваджувати чіткі стандарти юридичної мови, навчати правоохоронців правильному використанню правових термінів та посилювати контроль за якістю документів. Це сприятиме підвищенню рівня правозастосування та ефективнішому захисту прав громадян.

Юридична термінологія є основою правової комунікації, визначаючи зміст нормативно-правових актів, судових рішень та інших

правових документів. Її точність і однозначність мають ключове значення для ефективного правозастосування, оскільки навіть незначна мовна невизначеність може спричинити різні тлумачення правових норм. Однак на практиці юридичні тексти часто містять складні мовні конструкції, двозначні формулювання або спеціалізовані терміни, які можуть утруднювати їхнє правильне сприйняття та застосування.

У цьому контексті важливу роль відіграє лінгвістична експертиза, яка дозволяє аналізувати юридичні тексти з точки зору їхньої семантичної та комунікативної структури, визначати можливі варіанти інтерпретації правових норм і виявляти мовні особливості, що можуть впливати на правозастосування. Вона використовується у судових процесах для тлумачення законодавчих актів, аналізу висловлювань у справах про наклеп, екстремізм чи дискредитацію, а також для уточнення змісту договорів та інших юридичних документів. Лінгвістична експертиза є спеціальним дослідженням текстів правового характеру, що проводиться для визначення їхнього змісту, правової інтерпретації та відповідності нормам законодавства.

До основних функцій лінгвістичної експертизи можна віднести:

- Визначення змісту висловлювань, їхнього можливого тлумачення та правових наслідків.
- Виявлення ознак наклепу, образи, погроз або закликів до насильства у висловлюваннях.
- Аналіз семантичної структури правових текстів для усунення неоднозначностей.
- Дослідження змісту договорів для визначення відповідності їхніх положень правовим нормам.

До сфер застосування лінгвістичної експертизи відносимо

- Кримінальне право — аналіз висловлювань на предмет екстремістських закликів, образ, наклепу.
- Цивільне право — визначення відповідності договорів, рекламних матеріалів, публічних заяв нормам права.
- Адміністративне право — тлумачення законодавчих актів, аналіз правових норм щодо їхньої відповідності офіційній термінології.

У розрізі зазначеної теми важливо визначити і практичне значення лінгвістичної експертизи. Сюди можна віднести:

- Аналіз висловлювань у справах про наклеп та образи У цивільних справах про наклеп та образи експерти визначають, чи містить текст фактичні твердження, що можуть завдати шкоди репутації осо-

би, або ж він є оціночним судженням. Приклад: Якщо журналіст написав: «Посадовець Х украв бюджетні кошти», експерт аналізує, чи висловлювання є твердженням про факт або суб'єктивною оцінкою. Якщо твердження не має доказового підтвердження, воно може бути визнане наклепом.

– Аналіз юридичних документів та договорів Неточність формулювань у договорах може призводити до конфліктів між сторонами. Приклад: У договорі зазначено: «Сторони можуть переглянути умови угоди за необхідності». Лінгвістична експертиза аналізує, що означає «за необхідності» і чи допускає цей термін суб'єктивне тлумачення, що може створити правову невизначеність.

– Аналіз текстів на предмет закликів до насильства У кримінальному провадженні експертиза може допомогти визначити, чи є у тексті заклики до ворожнечі або насильства. Приклад: Висловлювання «Всі чиновники — вороги народу, вони мають бути знищені» може бути визнане прихованим закликом до протиправних дій, що тягне за собою кримінальну відповідальність.

Отже, юридична термінологія є невід'ємним елементом правової системи, проте її складність та багатозначність можуть ускладнювати правозастосування. У цьому контексті лінгвістична експертиза відіграє важливу роль у судових процесах, дозволяючи точно визначати зміст правових текстів, запобігати неоднозначному тлумаченню норм і забезпечувати правову визначеність. Її застосування особливо важливе у справах про наклеп, екстремістські висловлювання, правові спори щодо змісту договорів та інших правових документів. Таким чином, лінгвістичний аналіз правових текстів є необхідним засобом для забезпечення ефективного правозастосування та дотримання принципу юридичної визначеності, що є основою правової держави.

Висновки. Юридична термінологія є фундаментальним елементом правової системи, що забезпечує точність і однозначність правових норм. Вона виконує важливу функцію в правозастосуванні, оскільки правильне розуміння та тлумачення правових текстів безпосередньо впливає на реалізацію прав і обов'язків громадян, діяльність судових та правоохоронних органів. Однак складність юридичної мови, використання вузькоспеціалізованих термінів, архаїчних конструкцій та можливість багатозначного трактування норм можуть створювати труднощі для правозастосування. Це може призводити до право-

вої невизначеності, судових помилок, конфліктів при тлумаченні законодавства та зловживань у юридичній практиці. У цьому контексті лінгвістичний аналіз правових текстів відіграє важливу роль у роз'ясненні та уніфікації правової термінології. Лінгвістична експертиза дозволяє виявляти мовні особливості, що можуть впливати на тлумачення правових норм, запобігати неоднозначності та сприяти правовій визначеності. Її застосування є особливо необхідним у випадках судових розглядів, пов'язаних із наклепом, екстремістськими висловлюваннями, правовими колізіями у договорах та нормативно-правових актах.

Таким чином, юридична термінологія та її лінгвістичний аналіз мають вирішальне значення для ефективного правозастосування. Формування чіткої та зрозумілої правової мови сприяє підвищенню якості правового регулювання, забезпеченню справедливого судочинства та дотриманню принципу верховенства права.

Список літератури

- Баранник О. В. Лінгвістична експертиза тексту: теоретико-методологічні засади. Київ: Інститут української мови НАН України, 2018. 245 с.
- Бойко А. М. Юридична термінологія в сучасному. Одеса: Юридична література, 2020. 312 с.
- Василенко В. Л. Юридична мова як елемент правової культури. *Право України*. 2019. № 4. С. 12–18.
- Гриценко А. О. Юридична лексикографія: проблеми та перспективи. Харків: Право, 2017. 198 с.
- Журавльова Л. А. Лінгвістична експертиза у кримінальному судочинстві. *Вісник кримінального права*. 2021. № 2. С. 57–63.
- Кононенко І. О. Правова лінгвістика: підручник. Київ: Наукова думка, 2019. 280 с.
- Кочубей Л. А. Лінгвістична експертиза текстів як засіб протидії інформаційним правопорушенням. *Юридична мова та юридичне мислення*. 2020. № 1. С. 45–53.
- Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Київ: Алерта, 2022. 524 с.
- Тараненко О. О. Лінгвістичні аспекти тлумачення правових норм. *Юридична наука*. 2018. № 3. С. 78–85.
- Українське законодавство: мова, стиль, термінологія. Київ: Парламентське видавництво, 2021. 356 с.

References

- Linguistic examination of the text: theoretical and methodological principles. Kyiv: Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2018. 245 c.
- Boyko AM Legal terminology in the modern world. Odesa: Legal Literature, 2020. 312 c.
- Vasylenko V. Legal language as an element of legal culture. Kyiv: Law of Ukraine, 2019. № 4. C. 12–18.
- Legal lexicography: problems and prospects. Kharkiv: Pravo, 2017. 198 c.
- Zhuravleva LA. Linguistic examination in criminal proceedings. Kyiv: Bulletin of Criminal Law, 2021. № 2. C. 57–63.
- Kononenko, I. O. Legal linguistics: a textbook. Kyiv: Naukova Dumka, 2019. 280 c.
- Kochubey LA. Linguistic examination of texts as a means of counteracting information offenses. Legal language and legal thinking. Kyiv: Pravo, 2020. № 1. C. 45–53.
- Skakun O. F. Theory of State and Law. Kyiv: Alerta, 2022. 524 c.
- Linguistic aspects of interpretation of legal norms. Yurydychna nauka, 2018. № 3. C. 78–85.
- Ukrainian legislation: language, style, terminology. Kyiv: Parliamentary Publishing House, 2021. 356 c.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2024 року